

KIELISZEK „BUNTOWNICZY”

WŁADYSŁAW I STANISŁAW ROMANENKO

The article is devoted to the history of Poland in the 18–19th centuries, the life and political activities of a prominent figure in the Polish liberation movement of Princess Izabela Czartoryska. It brings the necessary numismatic information about the coin that was emitted in 1831 and found in the chalice.

Key words: Izabela Czartoryska; favorite of the king; the partition of Poland; Adam Czartoryski; Napoleon; Alexander I; cup.

Przed autorami niniejszej pracy stoi na celu rozplątanie „biografii“ rzeczy, której historia rozpoczęła się 182 lat temu, podczas huku armat polskiego powstania 1830–31 roku. Ona przetrwała zakazy i prześladowania, jeszcze jedno w XIX wieku polskie powstanie, dwie rewolucje, dwie wojny światowe i „pierestrojkę“ XX wieku, odrodzenia i upadki państw i przyszła do nas w trzecie tysiąclecie ukazując związek czasów i epok, kapryśne przeplątania i powiązania losów jednostek ludzkich i państw w procesie historycznym. Ta rzecz – okrągły wypukły/baryłeczkowy/ srebrny kieliszek pojemnością około 70 ml. Dolna średnica 27 mm, średnica górnej krawędzi 47 mm, wysokość 40 mm. Za dno służy srebrna moneta polska wartości 2 złote, wydana w 1831 roku. Na zewnętrznej stronie kieliszka jest wygrawerowany monogram w kształcie korony książęcej, a pod monogramem dwie splecione ze sobą pisane ręcznie litery, które jak zwykle według tradycji heraldycznej oznaczają pierwsze litery imienia i nazwiska właściciela. Na dnie są widoczne dwa okrągłe wgłębienia późniejszego pochodzenia, w kształcie pocisku z czasów II wojny światowej. Już pierwsze pobieżne badanie sugeruje, że kieliszek może mieć coś wspólnego z polskim powstaniem 1830–31 roku i jej właściciel należał do jednego ze szlacheckich /książęcych/ rodów w Polsce. Kieliszek trafił w ręce autorów artykułu następująco. Jesienią 1944 roku, kapitan Ludowego Wojska Polskiego Afanasij Wiktorowicz Romanenko (jesienią 1943 roku kilka tysięcy sowieckich oficerów, głównie etnicznych Polaków, Białorusinów i Ukraińców którzy, mając doświadczenie bojowe, zostali skierowani do Ludowego Wojska Polskiego z powodu niewystarczającej liczby wyszkolonych oficerów polskich, a zwłaszcza artylerzystów, czołgistów, lotników), dowódca baterii 122 milimetrowych haubic Ósmego pułku Drugiej Pomorskiej brygady artylerii haubicowej, brał udział w walkach z faszystowskimi Niemcami na Magnuszewsko-Puławskim placu broni /przyczółku/, w pobliżu miasta Puławy. Przepuszczalnie właśnie w tej miejscowości jakaś młoda polska kobieta podarowała Afanasjowi Wiktorowiczowi ten kieliszek. W 1946 roku kapitan Romanenko zdemobilizowany z wojska przywiózł ten prezent do domu we wsi Balanówka Berszadzkiego regionu obwodu Winnickiego Ukraińskiej SRR. Jako absolwent Wydziału Historii Uniwersytetu w Charkowie, doskonale zdawał sobie sprawę ze znaczenia takich artefaktów – bardzo strzegł tego skarbu i cenił go jako pamięć o wojnie, o której jednak prawie żadnych szczegółów nie opowiadał. W 1960 roku Afanasij Wiktorowicz zmarł. Niestety, z wielu powodów przez długi czas nie było możliwości do przeprowadzenia poważnej analizy pochodzenia kieliszka i poznania imienia pierwotnego właściciela. Stało się to możliwe do zrobienia właśnie teraz. Autorzy – wnuk (Władysław Romanenko) i syn (Stanisław Romanenko) kapitana Romanenko.

Zdjęcie 1.

Porównanie monety wykorzystanej jako dno kieliszka z wizerunkiem monet z czasu polskiego powstania z 1830–31 roku w poradnikach numizmatycznych i zasobach Internetu świadczy o ich pełnej tożsamości. Tak więc, na awersie (przód z godłem) na szczycie półkolem znajduje się napis „Królestwo Polskie“. Pod napisem przedstawiony łączny herb Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego: w górnej części mieści się korona królewska, pod koroną prostokątna tarcza podzielona pionowo na dwie części. Na lewym boku tarczy orzeł polski z koroną na głowie, na prawym – litewski jeździec, tzw. pogoń (Zdjęcie 1).

Zdjęcie 2.

To jest godło, które było używane przez rebeliantów. Na stronie odwrotnej monety (rewersie) na górze biegnie okrągły napis „z grzyw. czyst. kol.“. Jest to skrót wskazujący na jakość srebra tłumaczony jako „z Kolonii grzywna czystego srebra.“ Poniżej znajduje się wieniec z liści dębu otaczający napis „2 złote pol“. Pod wieńcem są dwie litery: „K“ i „G“. Jeszcze niżej łukiem oznaczony rok emisji: „Roku 1831“. (Zdjęcie 2)

Obraz na odwrotnej części dna kieliszka jest w pełni identyczny z obrazem monety powstańców. Tak więc ustawiliśmy, że dla wyprodukowania kieliszka była wykorzystana jedna z tak zwanych „buntowniczych“ monet wybijanych przez Mennicę Warszawską na rozkaz tymczasowego rządu powstańczego z lutego do września 1831 r.

Awers „zbuntowanej monety“ 2 złote.   Odwrotna strona (rewers) „zbuntowanej monety“ 2 złote.
Zdjęcia z katalogu elektronicznego www.numismat.ru

Zostały wydane następujące monety: dukat złoty, srebrne monety 5 zł i 2 zł, billion rewolucyjny 10 groszy i miedziane monety 3 grosze. Całkowita kwota nakładu wynosiła 2,1 mln. złotych. Należy zauważyć, że na „monetach zbuntowanych“ oprócz zwykłych atrybutów były umieszczane i inne napisy o charakterze religijnym, a nawet nawołującym. Tak więc, na krawędzi (na stronie bocznej) monet 5 złotych został wyryty napis „Boże, chroń Polskę.“ A na krawędzi specjalnej emisji monet 10 groszy nawet został wyryty napis: „Boże, pomóż wiernym synom ojczyzny. Zamość w stanie oblężenia“. Czy były jakieś napisy na krawędzi monet o nominale 2 złotych, nie udało się ustalić. Obie walczące ze sobą strony postrzegały „zbuntowane monety“ nie tylko jak pieniądze, ale także jako symbol walki Polaków o wolność i niepodległość. Właśnie dlatego po zduszeniu powstania rząd carski zaczął wycofywać je z obiegu i wysyłać na przetopienie. Zostało skonfiskowano i przetopiono około połowy wydanego nakładu. W roku 1838 obieg „zbuntowanych monet“ został zatrzymany. Polscy zaś patrioci za każdą cenę zamierzali nie tylko zachować pamięć o powstaniu, ale na jego przykładzie wychować nowe pokolenie bojowników o wolność Polski, o czym świadczy również badany przez nas kieliszek. Człowiek, który zamówił go u jubлера (i zamówił, prawdopodobnie, nie jedną sztukę, a cały zestaw), nakazał wygrawerować na zewnętrznej stronie osobisty monogram, wykazując w ten sposób nieposłuszeństwo i otwarte wezwanie gnębiicielom Polski.

Na szczycie monogramu wygrawerowano ząbkowaną koronę książęcą. Nad każdym ząbkem są kropki. W wieńcu korony przeplatają się ciemne małe prostokąty i krzyże. Prostokąty prawdopodobnie wskazują na dekorowanie korony kamieniami szlachetnymi. Pod koroną monogram z dwóch przeplatanych ze sobą odręcznych dużych liter łacińskich „I“ i „C“. Litery są wykonane przez mistrza w stylu baroku sentymentalnego. Są to dwie łodygi roślin, ozdobione małymi

i dużymi liśćmi i kędziorkami. Tuż poniżej liter ledwo zarysowane kontury dwu luf leżących na dwu kwiatkach: opadający nierozwinięty pączek i przygnieciony ale w pełni rozwinięty i wyciągnięty wzdłuż lufy. Rozwinięty kwiat kształtem przypomina lilię (zdjęcie 3, zdjęcie 4).

Zdjęcie 3.

Zdjęcie 4.

Rozszyfrowanie monogramu pozwala nam ustalić najbardziej prawdopodobnego klienta i właściciela rzeczy badanej. Obecność korony wskazuje na przynależność właściciela do rodu książęcego, a tym samym znacznie zwęża zakres wyszukiwania. Barokowe wykonanie monogramu sugeruje, że klientem była kobieta. Tylko dwie polskie rodziny książęce – Czartoryscy i Czaplińscy się zaczynają w pisowni na literę „C”. Ale z żyjących w 1831 roku przedstawicieli tych rodów tylko księżna Izabella Czartoryska miała kompletne zejście się swoich inicjałów z inicjałami monogramu. ((Na zdjęciu portret Izabelli Czartoryskiej w wieku 28 lat, wykonany przez paryskiego malarza A. Roslina). O sobie ona mówiła: „Nigdy nie byłam piękna, ale często bywałam piękna”. Była, zgodnie ze wspomnieniami F. F. Wigela: ...szalono polską patriotką, której Polacy nadali przezwisko „Matka – ojczyzna“.¹

Namiestnik zaś cesarza rosyjskiego w Polsce Wielki Książę Konstantyn nazywał ją „Baba – Jędza“, a aktywny uczestnik tłumienia polskiego powstania 1830–31 roku, bohater Wojny Ojczyźnianej 1812 roku Denis Dawydow w swoich Pamiętnikach partyzanta o polskiej wojnie 1831 roku nazywa ją „wiedźmą polską“ i powiedział, że „jest główną inspiratorką wszystkich polskich powstań w ciągu lat sześćdziesiątych“.²

Córka podskarbijego Wielkiego Księstwa Litewskiego hrabiego Jana Fleminga Isabella Fleming urodziła się w roku 1746. Otrzymała staranne wykształcenie domowe, zapala filozofią sentymentalizmu, który głosił priorytet uczucia nad rozumem, znała się z francuskimi krzewicielami oświaty Voltairem i Rousseau i ich dziełami. W wieku szesnastu lat wyszła za mąż za księcia

¹ WIGEL, F.: *Zapiski. Artel pisarzy „Grono“*. M. 1928 r. Reprint M. Zacharow 2000.

² DAWYDOW, D.: *Zapiski partyzanta o wojnie polskiej 1831 roku*. Starożytność rosyjska. 1872, t. VI.

Kazimierza Czartoryskiego bezpośredniego potomka założyciela Wielkiego Księstwa Litewskiego Giedymina. Od razu z całą swoją wrodzoną pasją pograżyła się w odchłań z dwóch żywiołów – uniesienia wielkoświeckie i polityka wielkoświecka. Są znane jej romanse z przedstawicielem Imperium Rosyjskiego w Polsce generałem M. W. Repninym, francuskim księciem de Lozen. Aktywnie wspierała roszczenia swojego męża do tronu polskiego, a po wyborze na króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego staje się jego faworytą. Po utracie niepodległości Polski i jej pierwszego rozbioru w 1772 roku Izabella Czartoryska aktywnie uczestniczy w polskim ruchu patriotycznym, głosząc przywrócenie niepodległej Rzeczypospolitej Obojga Narodów w dawnych granicach. Staje się duchowym przywódcą partii arystokratycznej „Nazwisko.“ Obaj jej synowie Adam i Kazimierz walczyli w wojsku Tadeusza Kościuszki. Po stłumieniu powstania posiadłości ziemskie Czartoryskich zostały skonfiskowane. Aby uniknąć bankructwa Izabella Czartoryska na wymaganie Katarzyny II wysłała do Petersburga rzeczywiście jako zakładników obu swoich synów. Majątek został zwrócony. Po zamążpójściu jej córki za księcia Wirtemberskiego Czartoryska spokrewniła się z większością domów królewskich Europy. Odwiedza posiadłości swoich nowych krewnych i sprawia dobre wrażenie na nich. Zafascynowany nią król pruski Fryderyk II powiedział: „W Polsce wszystkie sprawy prowadzone są przez kobiety. Mężczyźni są tylko rozproszeni w uprzejmości“. Swoje nowe związki księżna Izabella aktywnie wykorzystuje do realizacji jednego celu: odbudowy niepodległego państwa polskiego w granicach 1772 roku. W latach 1795–1807 wiąże nadzieje z następcą tronu rosyjskiego, a potem cesarzem Aleksanderem I. Najstarszy syn księżnej, książę Adam Czartoryski, wszedł w koło najbliższych przyjaciół przyszłego cesarza, aktywnie uczestniczył w pracach nad projektami reform, a ze wstąpieniem do tronu Aleksandra zostaje senatorem, członkiem Rady Państwa, a od 1804 roku staje na czele nowoutworzonego według swojego projektu Ministerstwa Spraw Zagranicznych Imperium Rosyjskiego. Jednak opracowując projekty przebudowy państwa rosyjskiego i koncepcję polityki zagranicznej, Czartoryski zawsze pamiętał o tym, że te reformy musiały być skierowane do ułatwienia sytuacji w Polsce oraz stworzenia warunków dla odrodzenia niepodległego państwa polskiego – Rzeczypospolitej w granicach 1772 roku. Jednak doskonale zdawał sobie sprawę, że natychmiastowe przywrócenie niepodległości Polski, która dopiero co była po prostu rozerwana na trzy części przez główne monarchie europejskie, jest niemożliwe. Dlatego Czartoryski wypracowuje plan zbierania ziem polskich pod berłem najpotężniejszej z trzech monarchii – rosyjskiej, oferując dwu pozostałym (imperium Austro-Węgierskiemu i Prusom) odpowiednie zastępstwo w postaci innych państw niemieckich. Idea ta znalazła odzwierciedlenie w tak zwanym „Planie Puławskim“ Czartoryskiego. Plan został opracowany w Puławach, stąd taka nazwa. Istotą programu było następujące: przez wszelkie środki – dyplomatyczne i wojskowe – zmusić Prusów do przyłączenia się do koalicji antynapoleońskiej i proponować im oddanie Rosji wchodzące w skład tego państwa ziemie polskie, w zamian odebranie kilku niemieckich księstw. Ziemie polskie w składzie Rosji złączą się w zjednoczone Królestwo Polskie, króla proklamuje cesarz rosyjski, który będzie rządził przez prawo unii personalnej. Królestwo Polskie utrzymuje swój sejm, wojsko, prawo do wydawania własnych pieniędzy, autonomię w rozwiązywaniu spraw wewnętrznych. Takim sposobem Prusy nie są przegrane, podczas gdy Rosja dostaje na swoich granicach zachodnich poważną przeszkodę możliwej inwazji Napoleona, ponieważ według myśli projektanta odrodzenie elementów polskiej państwowości musiało przyciągnąć sympatię wobec Rosji znacznej części ludności polskiej. Zawartość planu, jego duch wyraźnie wskazuje na to, że właścicielka Puław wzięła w jego przygotowaniu aktywny udział. Początkowo Aleksander I pozytywnie zareagował na „Plan Puławski“, ale potem odrzucił go.³ Wynik

³ W 1815 roku pod czas Kongresu Wiedeńskiego, Aleksander I spróbował wrócić do planu Puławskiego, zgłosił pretenzje do Krakowa, Torunia i Poznania, ale zetrząwszy się ze zjednoczonym frontem Austrii, Prusów i Anglii, został zmuszony do kompromisu.

jest znany: Adam Czartoryski podał się do dymisji ze stanowiska ministra i został powołany na stanowisko kuratora wileńskiego okręgu szkolnego, pozostając przy tym senatorem i członkiem Rady Państwa. Napoleon pokonał koalicję częściami, zdobył Prusy, Polskę, imperium Austro – Węgierskie zmusił do zjednoczenia, podyktował Rosji pokój z Tylży. W związku z oczekiwanym zwycięstwem Napoleona nad Prusami, Austrią i Rosją, wszystkie nadzieje na odrodzenie Rzeczypospolitej większość Polaków, w tym księżna Czartoryska skierowała na niego. Napoleon jednak tych oczekiwań nie spełnił. Zamiast niezależnej Polski stworzył na części ziemi polskich wasalne Księstwo Warszawskie, a następnie całkowicie został rozgromiony przez wojska rosyjskie. Księżna Isabella po raz kolejny nastawia się na nowo do cesarza rosyjskiego. Jednak Aleksander Pierwszy ograniczył się tylko do tego, że zgodnie z polską etnicznością utworzył Królestwo rządzone przez rosyjskiego cesarza według prawa unii personalnej, określoną przez Polaków „Polska kongresowa”. Osiem prowincji Litwy, Białorusi i Ukrainy pozostało w składzie Imperium Rosyjskiego. Bezpośrednio Królestwu przyznano Konstytucję, Sejm, wojsko. Polscy chłopci otrzymali wolność osobistą. Jednak Aleksander I natychmiast zaczął naruszać prawa przyznane. Po wstąpieniu na tron rosyjski Mikołaj I jeszcze bardziej zaostrzył politykę ograniczeń. Polacy, zwłaszcza szlachta i ludność miejska, odpowiedzieli ostrym niezadowoleniem, wzrostem nastrojów patriotycznych. Księżna Izabella Czartoryska w tych latach dużo pieniędzy, czasu i energii oddaje edukacji patriotycznej Polaków. W 1798 roku w Puławach tworzy pierwsze w Polsce Muzeum Narodowe, które później stało się podstawą Muzeum Czartoryskich w Krakowie, jednego z największych muzeów w Polsce. W Puławach powstał teatr, gdzie wystawiano sztuki starożytnych klasyków i autorów polskich. Księżna sama grała w spektaklach. W Puławach wielokrotnie miały miejsce patriotyczne bale i rauty. Księżna Isabella aktywnie wspierała wybuchające jesienią 1830 roku powstanie. Wielki Książę Konstanty, który rozmawiał z grupą wojsk rosyjskich przez Puławach, napisał, że cała populacja Puławy kokardy ozdobione barwach narodowych, inicjowane i mocno skrytykował rosyjski.⁴ Syn księżnej, Adam Czartoryski, stał na czele powstania i został przewodniczącym tymczasowego rządu rebeliantów. Ale powstanie poniosło klęskę. Następstwem tego był Statut Organiczny Królestwa Polskiego, podpisany przez Mikołaja I w 1832 roku. Według Statutu Polska straciła wszystkie ślady państwowości.⁵ Klęska powstania zadała poważny cios po nadziejach patriotycznych sędziwej księżnej. To zwiększyło się jeszcze tragedią osobistą: jej syn Adam, który wyemigrował do Francji, został zaocznie skazany na śmierć, i już nigdy nie mógł wrócić do Polski. Jej dziecię, jej twór – Puławy – zdobył oddział wojsk rosyjskich pod dowództwem wnuka księżnej księcia Adama Wirtemberskiego, wobec którego Denis Dawydow sarkastycznie powiedział: „Mimo tego, że był nosicielem imienia pierwszego człowieka, ale był bynajmniej nie pierwszy z ludzi“. Wnuk wypędził z Puław matkę i babcie i dał dwie salwy z dział do świątyni Sybilli, gdzie się mieściło pierwsze polskie Muzeum Narodowe i do innych budowli. Jednak należy zauważyć, że księżna Czartoryska dosyć spokojnie zdążyła ewakuować prawie wszystkie ogromne zbiory muzealne. Po wypędzeniu z Puław Izabella Czartoryska mieszkała w innej posiadłości ziemskiej pod nazwą – Wysockoje koło Sandomierza. Ale historia „zbuntowanego kieliszka“ wskazuje na to, że pomimo załamania się nadziei i tragedii osobistej, niepohamowany duch patriotyczny księżny Czartoryskiej nie został pokonany. Po dekreście carskim na wycofanie z obiegu „monet zbuntowanych“ ona wyzywająco zamawia cały zestaw kieliszków, w których monety te są ujęte jako jeden z elementów konstrukcyjnych, do tego jeszcze demonstracyjnie umieszcza na nich swój osobisty

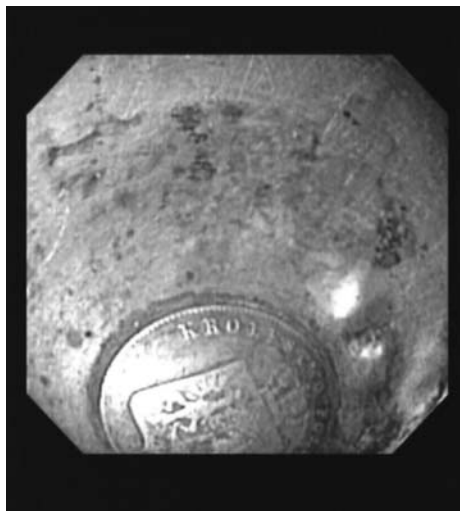
⁴ DAWYDOW, D. Ibidem.

⁵ Manifest od 14 lutego 1832 roku *O nowym trybie rządzenia i edukacji Królestwa Polskiego*. Polityka narodowościowa Rosji cesarskiej. Ed. J. I. Siemionowa. M. 1997. Przedruk z: *Kompletny zbiór Ustaw Imperium Rosyjskiego*. Zbiór drugi. Tom 7. SPb., 1833, s. 83–90.

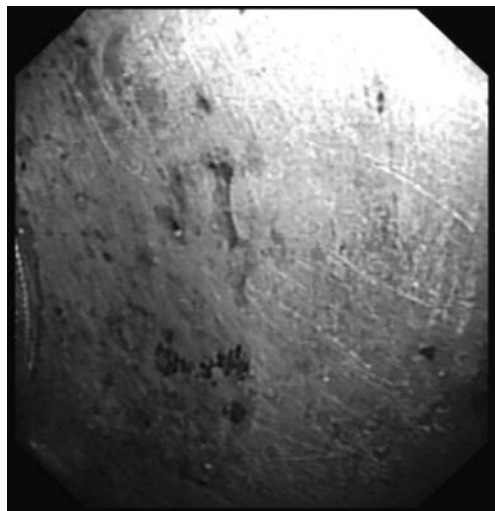
monogram uzupełniany symbolami powstańczymi. W takiej oryginalnej formie jest przechowywana pamięć o powstaniu i rzuca się rękawicę gnębicielom polskiej wolności.

Przy dokładnym badaniu kieliszka na jego wewnętrznej powierzchni przez nas zaobserwowano obrazy różnych obiektów. Na awersie monety jest widoczna grupa obiektów (obiekty te mieszczą się również na ścianie ledwo na lewo od słowa „królestwo“):

1.1. Szabla, przebijająca serce (zdjęcia 5, 6).

Zdjęcie 5.

Zdjęcie 6.

Szabla z sercem wygląda w następujący sposób: rękojeść w kształcie pustej filiżanki z wyraźnym konturem; czarne łukowate ostrze, na którym jest nawleczone serce w postaci pustego serca (symbol miłości) widocznego na obwodzie; czarny czubek szabli wygląda z serca. Ten symbol był stosowany przez polskich różokrzyżowców wschodnich regionów Polski i Litwy XVIII-XIX wieku. W roku 1777 król Polski Stanisław August Poniatowski zalicza się do Łoży różokrzyżowców „Pod trzema hełmami“ oraz do innych łóż, i przyjmuje tytuł Kawalera Róży i Krzyża, to znaczy zostaje różokrzyżowcem.⁶ W tym czasie jego ulubienicą jest księżna Izabella Czartoryska. Przebijająca serce szabla jest symbolem fabuły z Ewangelii Łukasza (2, 34, 35). To symbolizuje przewidywanie Dziewicy Maryji i Józefa losu Dzieciątka Jezusa, złożonego przez Symeona w świątyni jerozolimskiej, gdy Józef i Maryja przynieśli do świątyni noworodka dla obrzędu: „34 Symeon zaś błogosławił Ich i rzekł do Maryi, Matki Jego: „Oto Ten przeznaczony jest na upadek i na powstanie wielu w Izraelu, i na znak, któremu sprzeciwiać się będą – 35, Twoją duszę miecz przeniknie – aby na jaw wyszły zamysły serc wielu“.⁷ Szabla symbolizuje broń „przeszłości“, która odsłoniła duszę (serce) Dziewicy Maryji, dzięki czemu mogła zobaczyć (przypomniemy sobie oko w symbolice masońskiej) „zamierzenia wielu serc“, czyli myśli i dusze wielu ludzi. Święto Niepokalanego Serca Maryi jest szeroko rozpowszechnione wśród katolików europejskich w połowie XVII–XVIII wieku, w tym i w Polsce. To właśnie w tym okresie

⁶ SPAROW, W.: *Pełna historia masonerii w jednej księżce*. M.: ACT, 2010.

⁷ *Biblia. Ewangelia Łukasza*.

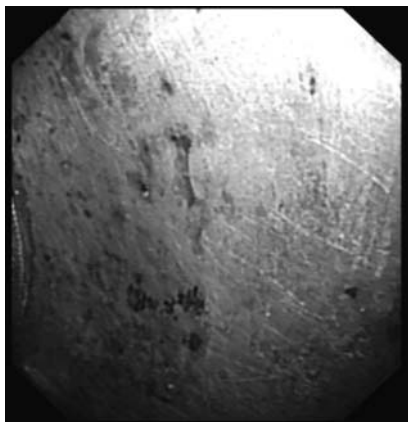
odbywa się rozkwit łóż różokrzyżowców. Szabla swoim kształtem przedstawia jeden z rodzajów broni orientalnej (tatarska szabla lub turecki jatagan), co nie jest zaskakujące – w symbolice masonskiej światło wiedzy przyszło ze Wschodu, w tym chrześcijańskiej (biblijnej) tradycji masonów – światło wiary w Chrystusa, wiedzy naukowej, humanizmu, edukacji; w tym – historia świątyni w Jerozolimie i jej budowniczych.

1.2. Napis liter ZD (zdjęcia 5, 6).

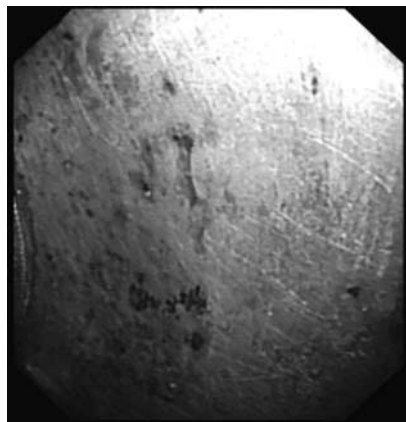
Te duże litery alfabetu łacińskiego ułożone są pod szablą. Litera Z pod ostrzem, litera D – poniżej rękojeści szabli.

1.3. Pod lewym końcem szabli (czarny czubek i serce) i z przedłużeniem dalej ustawione są jeden pod drugim cztery przedmioty (Zdjęcie 7 Zdjęcie 8 Zdjęcie 9).

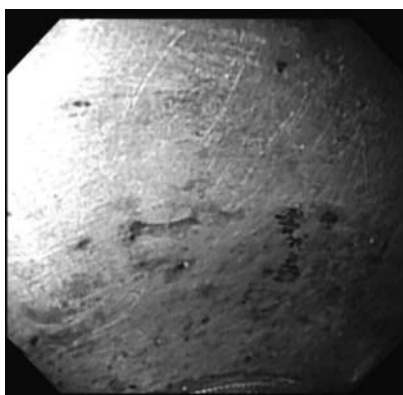
Jeden z elementów (drugi) – rytualna kielnia w charakterze frygijskiego kołpaku (uchwyt cienki, łopatką kielni jest w formie wygiętego w górnej części stożka). Frygijski kołpak jest jednym z symboli jakobinów i Rewolucji Francuskiej. Oznacza walkę o wolność. Czwarty obiekt nie jest w pełni zidentyfikowany nie ma dobrze określonego kształtu.

Zdjęcie 7.

Zdjęcie 8.

Zdjęcie 9.

1.4. Pod inicjałami ZD poniżej tych liter po prawej od nich stronie jest rozmieszczony trzypoziomowy świecznik wieloświeczkowy z płonącymi świecami (wyraźnie widoczne są jęczyczki płomienia palących się świec, po starannym przyjrzeniu się – 12 jęczyczków) – Zdjęcie 10, Zdjęcie 11. Potrojenie do 81 świecy jest typowym dla masońskich świeczników. W danym przypadku widzimy potrojenie 3 z 3 plus jeszcze 3. Na podstawie tego trzypoziomowego świecznika wieloświeczkowego mieści się słynna masońska lampa naftowa – świecznik Łoży masońskiej Phi-la-lethów. A właśnie: przedmiot w charakterze spłaszczzonego poziomo wydłużonego dzbanka o długim dziobku rozciąga się od dolnej części podstawy nośnej dna naczynia(jego część mocująca) oraz szerokiego uchwyty. Jest mały prostokątny odcinek w centrum naczynia nie wypełniony kolorem, ale nad nim – łącząca linia pomiędzy dwoma wypełnionymi kolorem częściami naczynia. Ten odcinek jest właśnie osobliwością obrazu dokonanego przez grawera, ponieważ ma geometrycznie prawidłowy prostokątny kształt. Bezpośrednio ze świecznika biegnie linia prosta z trzypoziomowego wieloświecznika z jęczyczkami płomienia palących się świec. Tak więc, są to dwa świeczniki jeden za drugim.

Świeczniki w symbolice i terminologii masońskiej wyznaczały światło wiedzy, naukowej oświaty ludzi, prawdy – w tym boskiej, chrześcijańskiej.⁸ Ponadto, wiedzy i otwartej, i dostępnej jedynie wtajemniczonym w nią masonom.

Zdjęcie 10.

Zdjęcie 11.

Na zewnętrznej powierzchni kieliszka pod monogramem Izabelli Czartoryskiej, a mianowicie nad koroną znajduje się miecz (można go zobaczyć na zdjęciach 2, 3). Miecz z tępym równobocznym kątem na końcu ostrza, dwustronny (o czym świadczy prosta linia przechodząca przez środek ostrza), z prostymi poprzecznymi rękojeścią i uchwytem, ostrze jest puste – nie wypełnione kolorem. Wsymbolicemasonówmieczoznaczał karająceprawo.⁹ Wśród masonów polskich dość konkretnie oznaczało to przywrócenie prawowitej władzy w Polsce, t. z. walka

⁸ Hall, M.: *Zarys encyklopedyczny masońskiej hermetycznej kabalistycznej i różokrzyżowcowej filozofii symbolicznej*. Moskwa – SPb: AST, 2005.

⁹ Ibidem.

o niepodległość. W połączeniu z symbolem mocy – koroną (rody książęce zawsze miały koronę w godle) – staje to szczególnie konkretnym i oczywistym. Miecz prawa chroni koronę władzy.

Tak więc, na powierzchni kieliszka autorzy znaleźli liczne wygrawerowane napisy i symbole masońskie. Wszystkie zdjęcia przedstawiają grawerowanie na srebrze. Jeśli chodzi o właściwości znaków artystycznych przedstawionych na kieliszku, chcemy zwrócić uwagę czytelników tego artykułu na jego wymiary określone przez nas na początku tego artykułu.

W celu walki o niepodległość Polski Izabella Czartoryska używała i takich środków jak loże masońskie. W latach 70-ych XVIII-go wieku masoneria jest szeroko rozpowszechniona w kręgach arystokratycznych Królestwa Polskiego. Do łóż masońskich wstępuje król Stanisław August Poniatowski. Moda paryska dyktuje Polsce pojawienie się łóż przyjmujących kobiety – adaptacyjne loże. Masoni złagodzili zakaz przyjmowania kobiet do łóż. Te loże powstały pod patronatem męskich łóż, mając takie same nazwy. Ich członkinie na początku nie były traktowane jako pełnoprawne, ale w 1774 roku, akurat pod czas szerokiej promocji masonerii w elicie polskiej, adaptacyjne loże pod patronatem Łoży Wielkiego Wschodu Francji uzyskują status pełnoprawny z czysto męskimi lożami, a ich członkinie – stały się pełnoprawnymi masonami (zmieniono statuty łóż masońskich).¹⁰ Najbardziej znanym przykładem są paryska Loża „Dziewięć siostr” (żeńska) i powstała w 1775 roku Loża „Szczerłość”. W następstwie tego takie loże pojawiają się i w Polsce. W tej epoce wstąpiła do adaptacyjnej Łoży „Dobroczyńność” i Izabella Czartoryska.¹¹ Co do podporządkowania, należy pamiętać wyżej wymienione oświadczenie króla pruskiego Fryderyka II: „... w odniesieniu do I. Czartoryskiej to było bardzo uzasadnione”.

Należy zauważyć, że loże z udziałem kobiet powstają w te czasy i w Polsce pod wpływem wiedeńskich łóż masońskich, jednak początkowo rozprzestrzeniających się z Austrii do Francji (mieszane loże „mopsów” i „mopsic”).¹²

Działalność łóż masońskich aktywnie rozwija się i w XIX wieku – ubóstwiająca Napoleona Loża „złączonych Polaków i Francuzów”, odrodzenie dawnych łóż polskich (zakazanych w 1797 roku), „Sanktuarium Izydy”, „Bogini Elewzisz”, „Tarczy Północnej”, „Pokonanego Przesądu”, stworzenie Łoży „Gorliwy Litwin”, organizacje masońskie majora Lukasińskiego z Czwartego liniowego pułku Wojska Królestwa Polskiego i drugie.¹³ W 1822 roku Aleksander Pierwszy zakazał działalność łóż masońskich w całym Imperium Rosyjskim, wliczając Królestwo Polskie. W historiografii polskiej i rosyjskiej uważa się, że działalność łóż masońskich w Polsce się skończyła. Jak się wyraża jeden z autorów loże masońskie wpadły w „odrętwienie”.¹⁴

Ale księżna nie zamierza zmieniać instrumenty walki politycznej o niepodległość. Na podstawie analizy znaków i symboli na wewnętrznej i zewnętrznej powierzchniach kieliszka należy stwierdzić, że forma organizacji masońskiej i realizacji tej walki była stosowana w Polsce i po 1822 roku, to znaczy, działalność masońska tutaj kontynuowała i dalej.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

doc. Vladislav Romaněnko, kandidát historických věd
Nižněnovgorodská státní technická univerzita
Nižnij Novgorod, Rusko.
e-mail: vladisl.romanencko2015@yandex.ru

Stanislav Romaněnko
historik
Nižnij Novgorod, Rusko